

GRADA

GRAČANIČKI GLASNIK
časopis za kulturnu historijuBroj 58
Godina XXIX
Novembar, 2024.
[str. 171-175]

© Monos 2024

O istorijatu Narodne biblioteke u Gračanici kraj Tuzle

Esad Berberović

(Iz časopisa "Bibliotekar", 4/1967.)

Redakcijska napomena: Članak kojeg donosimo prvi je rad objavljen o gračaničkoj Narodnoj biblioteci. Pisan je i objavljen sada već daleke, 1961. godine, u časopisu "Bibliotekar" – glasilu Društva bibliotekara Srbije. Autor je u to vrijeme radio kao bibliotekar Radio-televizije Sarajevo. Pišući ovaj rad, prikupio je brojne podatke iz različitih izvora, a među informatorima su bili i neki od osnivača, odnosno članova i aktivista Narodne biblioteke iz perioda između dva svjetska rata. Vrijeme i prilike u kojima je rad pisan i objavljen ostavili su isuviše traga, pa tako mnogi od navoda koji se tu iznose ne odgovaraju historijskim činjenicama niti stvarnome kontekstu djelovanja i rada Narodne biblioteke, a mnoge su autorove interpretacije danas posve anahrone. Međutim, to ne umanjuje kulturno-historijsku vrijednost ovoga članka, kojeg upravo iz tih razloga ovdje ponovo objavljujemo – jer časopis u kome je prvobitno objavljen teško je dostupan širem čitateljstvu u ovome gradu. Čitatelja, naravno, upućujemo na noviju literaturu i radove objavljene u ovom broju "Gračaničkog glasnika", a u prvom redu rad E. Šakovića – u kome se na osnovu primarne građe govori o formiranju i djelovanju Narodne biblioteke u Gračanici u periodu između dva svjetska rata, ali i korigiraju neki navodi koje je Esad Berberović zapisao i objavio prije više od šest desetljeća.

**ON THE HISTORY OF THE NATIONAL LIBRARY
IN GRAČANICA NEAR TUZLA**

(From the magazine "Bibliotekar," 4/1967)

Editorial Note: *The article we present is the first published work on the National Library of Gračanica. It was written and published back in 1961 in the magazine "Bibliotekar," the publication of the Society of Librarians of Serbia. At that time, the author was working as a librarian at Radio Television Sarajevo. While writing this piece, he collected numerous data from various sources, including some of the founders and active members of the National Library from the interwar period. The time and circumstances in which the work was written and published have left significant marks, leading to many statements made in the article not aligning with historical facts or the actual context of the Library's activities. Many of the author's interpretations are now completely anachronistic. However, this does not diminish the cultural-historical value of this article, which we are republishing for these reasons—since the magazine in which it was originally published is difficult for the wider readership in this city to access.*

U podnožju planine Ozren, na putu Gradačac – Doboj, leži pitomo i lijepo mjestance Gračanica. Ogranak željezničke pruge Doboj – Tuzla vodi od Karanovca do Gračanice.

Gračanica se spominje prvi put 1633. godine kao varoš i kadiluk, koji je osim Gračanice obuhvatao današnje naselje Brčko, Bos. Šamac, Modrič, Gradačac. Ovaj je kraj u srednjem vijeku pripadao oblasti Usore. Godine 1512. zauzeli su

ga Turci, a 1580. u njemu organizirali kadiluk.

Gračanica je danas grad u tuzlanskom srezu NR Bosne i Hercegovine sa oko 7.668 stanovnika (nepotpun popis 1961). Važno je trgovačko mjesto poljoprivrednih proizvoda (šljive, jabuke). Ima modernu ciglanu i krečanu. U blizini su ruševine Soko-grada; manastir Ozren.

Godine 1902. u Gračanici je osnovana *Islamska čitaonica*. Pored biblioteke od nekoliko stotina knjiga, ova čitaonica je imala horsku, diletantsku i tamburašku sekciju. Čitaonica se izdražavala prihodima od članarine, raznih priredbi i dobrovoljnim priložima.

Godine 1907. osniva se i počinje da djeluje u Gračanici *Srpska čitaonica*. I ova čitaonica je imala tamburašku i diletantsku sekciju i 4-5.000 knjiga. Bila je smještena na mjestu gdje se danas nalazi kino u Gračanici.

Pored navedene dvije čitaonice, godine 1908. u Gračanici se osniva *Turska čitaonica* (kiraethana). *Turska kiraethana* je djelovala do 1914. godine, kada je izgorjela zajedno sa zgradom u kojoj se nalazila.

Godine 1914. i *Srpska čitaonica* prestaje sa radom, da 1923. bude ponovo otvorena, a uskoro zatim prestaje sasvim sa radom. Prema pravilima, imovina *Srpske čitaonice* pripala je crkvenoj opštini u Gračanici. Uskoro nakon toga, prilikom gradnje nove crkve u Gračanici, crkvena opština rasprodaje knjige koje je dobila iz *Srpske čitaonice* da bi imala više novčanih sredstava za gradnju crkve.

Postojanje i djelovanje *Islamske, Srpske i Turske čitaonice* u Gračanici u to vrijeme bilo je bazirano na usko nacionalnim i vjerskim interesima. Svakako da ove ustanove, tako postavljene, nisu mogle da razviju svoj puni rad i aktivnost. Pored najbolje volje, one nisu mogle da obuhvate sve stanovništvo bez obzira na nacionalnu i vjersku pripadnost. To je bio jedan od glavnih razloga da je napredna omladina Gračanice pokrenula akciju za osnivanje jedne biblioteke u kojoj bi se okupila sva omladina i ostali građani bez obzira na vjersku i nacionalnu pripadnost.

Ta akcija i pokret urodio je plodom. Godine 1924., na inicijativu drugova Mustafe Kamarića i Hajrudina Bujukalića (sada vanredni profesori Pravnog i Šumarskog fakulteta u Sarajevu), i uz pomoć napredne školske i zanatske omladine u Gračanici, održana je osnivačka skupština na kojoj je osnovana *Narodna biblioteka*. Odmah nakon osnivanja u *Narodnoj biblioteci* počela je da se okuplja omladina Gračanice. *Narodna biblioteka* svojim raznolikim i svestranim djelovanjem počinje da još jače i intenzivnije razvija svijest i napredne ideje kod omladine. Ona postaje centar i žarište borbenih i naprednih omladinaca i građana Gračanice.

Ova biblioteka postaje u pravom smislu društvena organizacija sa svojim upravnim i nadzornim odborom. Štampa svoja pravila o radu. Organizuje predavanja, tečajeve za nepismene, zabave i priredbe. Cjelokupni rad članstva

bio je na dobrovoljnoj bazi i odvijao se kroz razne sekcije.

Aktivnost *Narodne biblioteke* u Gračanici dolazila je naročito do izražaja u toku ljetnih mjeseci kada nastanu ferije i školski raspusti, kada su se đaci i studenti vraćali kući u Gračanicu.

Prinova knjižnog fonda biblioteke vršila se konstantno, u prvom redu poklonima njenih članova i ostalih građana, a zatim prihodima od priredbi i članarine.

Masovno okupljanje omladine oko Narodne biblioteke u Gračanici i njeno korisno djelovanje zadobilo je opšte simpatije mještana. Mnogi članovi *Islamske čitaonice* prelaze u članstvo *Narodne biblioteke*. *Islamska čitaonica* želi da se fuzioniše sa *Narodnom bibliotekom*, ali su to članovi biblioteke odbili zbog preživjelih shvatanja i konzervatizma koji je provejavao kroz dotadašnje djelovanje *Islamske čitaonice*. Godine 1929. ova čitaonica prestaje sa radom, a cijela njena imovina i inventar prelaze u vlasništvo *Narodne biblioteke u Gračanici*. Rad biblioteke postaje još masivniji i aktivniji. Ona okuplja i velik broj građana među kojima treba posebno istaći Mehmedaliju Alića, Rešidbegovića Mehmeda [*Muhameda – prim. uredn.*], Sejdu i Mustafu, Konstantina Tisova, Sakiba Džinića, Vučkojevca, te Prohića Hamdiju i Osmana Kamarića, koji su svojim nesebičnim radom i zalaganjem ne žaleći truda ni vremena, doprinosili još većoj afirmaciji *Narodne biblioteke* u Gračanici. Biblioteka kupuje i prvi ton-kino i prvi radio-aparat u ovome kraju.

Nakon šestojanuarske diktature poštrena je vlast i počelo se strožije da motri na rad *Narodne biblioteke*. Međutim, slobodarski duh i napredne ideje sve više uzimaju maha. Širenju tih naprednih ideja i borbenosti među članovima *Narodne biblioteke* doprinosi i to što su pojedini članovi u toku godine boravili izvan Gračanice u gimnazijama i fakultetima, odakle su, naročito u toku školskih raspusta i ferija, prenosili napredne ideje među omladinu Gračanice, razvijali njenu svijest, radili na učvršćenju bratstva i jedinstva i stvaranju borbenih i odlučnih kadrova, pripremajući ih za borbu i otpor protiv svega onoga što je stvaralo razdor u narodu i sputavalo njegovo kulturno i političko uzdizanje. Zbog toga su svi oni koji su zastupali tadanji režim govorili da je *Narodna biblioteka* u Gračanici "leglo komune."

Nekoliko godina pred rat *Narodna biblioteka* u Gračanici brojala je oko 4.000 knjiga, tako da je u prosjeku dolazila po jedna knjiga na stanovnika. Desetine i desetine pismenih seljaka iz okoline Gračanice bili su članovi *Narodne biblioteke*. Oni su veoma često navraćali u biblioteku, a naročito pazarnim danom. Biblioteka je počela da stvara čvrst kontakt sa selom.

U ovom periodu bilo je u nekoliko navrata udara vlasti na biblioteku. Pokretano je pitanje smjenjivanja bibliotekara Kemala Prohića zbog njegovih naprednih ideja, a čija je naročita zasluga što je biblioteka u toku cijele godine konstantno djelovala. Osnivači biblioteke Kamarić Mustafa i Bujukalić Hajrudin, pored

svoga školovanja i službovanja izvan Gračanice, bili su cijelo vrijeme od osnivanja biblioteke članovi uprave i u stalnom kontaktu sa *Narodnom bibliotekom*.

Rat je zatekao članove *Narodne biblioteke* pripremljene. Odmah u početku okupacije 1941. i 1942. godine neprijatelji naroda hapse i zatvaraju mnoge aktivne članove *Narodne biblioteke* u Gračanici kao: Milenka Jaćimovića, Dževada Rešidbegovića, Vojina Pajića i mnoge druge. Ali se time još više rasplamsava i podsticala borba članova biblioteke protiv okupatora.

U *Narodnoj biblioteci* u Gračanici sa staju se napredni omladinci, prenose ilegalan materijal i vrše se pripreme za prebacivanje boraca u šumu. U ovom ilegalnom radu naročito su se isticali aktivni članovi *Narodne biblioteke*: Velo Šuput, Ahmet Šiljić, Kemal Prohić, Dejan Čulić [Čudić-prim. ur.], Hajrija Kamarić, Mehmedalija Šabović i dr. Članovi *Narodne biblioteke*, naročito omladina, listom odlaze u partizane. Samo 1943. godine, u dva maha, prebacuje se u partizane oko 40 omladinaca članova *Narodne biblioteke* u Gračanici.

Preko svojih aktivnih članova biblioteke prikuplja priloge u novcu i materijalu za borce i njihove porodice. Aktivnog člana *Narodne biblioteke*, đaka Adema Alića, zbog ilegalnog rada, strijeljao je okupator 1944. godine [18. decembra, 1943-prim. ur.].

Za vrijeme okupacije napredna literatura i knjige ćirilicom štampane bile su sklonjene u podrum biblioteke i tu su

skoro do pred samo oslobođenje čuvane, kada su stradale od požara.

Naročito važan elemenat u uspjehu rada *Narodne biblioteke* u Gračanici je taj, što je ona uspjela da čvrsto okupi oko sebe studentsku, đачku i zanatsku omladinu.

Narodna biblioteka u Gračanici spadala je u red onih rijetkih naših predratnih biblioteka koje su svojim svestranim radom i aktivnošću, putem napredne literature i drugim raznovrsnim oblicima djelatnosti budile svijest širokih masa naroda, vodile napornu i tešku borbu protiv tadanjeg teškog režima i zbijala u čvrste redove naprednu omladinu, pripremajući je za velike i teške dane koji su bili na pomolu. Mnogi preživjeli članovi i čitaoci *Narodne biblioteke* danas su na odgovornim i rukovodećim dužnostima u narodnoj vlasti i Narodnoj armiji.

Poseban značaj *Narodne biblioteke* u Gračanici je i taj što je ona bila jedna od prvih biblioteka osnovanih između dva rata, a posebno što je kraj u kome je bila osnovana bio jedan od najzaostalijih krajeva u Bosni i Hercegovini u kulturno-prosvjetnom pogledu.

Poslije oslobođenja narodna vlast obnavlja biblioteku u Gračanici. Preostale knjige i inventar se dotjeruju i sređuju. Nabavljaju se nove knjige, a biblioteka pod nazivom *Sreske narodne biblioteke* nastavlja rad. Danas je ovo *Opštinska narodna biblioteka*, koja se iz dana u dan sve više razvija i putem knjige djeluje i doprinosi kulturno-prosvjetnom i političkom uzdizanju naroda ovoga kraja, a time daje svoj dio u izgradnji socijalizma u našoj zemlji.